

Slovstvo in viri

Podatke sem dobil večinoma od plezalcev po izvršenih vzponih. Spodaj navedeni seznam slovstva ni izčrpen, poleg tega pričakujem, da bodo nekateri izmed navedenih vzponov še opisani in da bodo priobčeni tehnični opisi. Za svojo dolžnost smatram, da se na tem mestu zahvalim tov. Krušicu, ki mi je dal številne podatke, predvsem o starejših vzponih, poleg tega me je opozoril na številne nedostatke in pogrške v mojem delu. Prvenstveni vzponi, ki so označeni z zvezdico(*), se v tem pregledu prvič omenjajo.

Kratice pomenjajo: O opis vzpona, TO tehnični opis, F fotografija ali skica z včrtano smerjo, NA Naš alpinizem, PV Planinski vestnik, številka za kratico PV označuje letnik Vestnika, številke za kraticami pomenijo stran v dotični knjigi oziroma zvezku.

¹ PV 1948-85, TO PV 1948-265, ² PV 1948-85, TO F PV 1948-265, ³ PV 1948-85, TO PV 1948-189, ⁴ O F PV 1948-68, TO PV 1948-266, ⁵ PV 1948-84, ⁶ O TO PV 1948-152, ⁷ PV 1948-245, ⁸ Gore in ljudje 1947-173, PV 1948-85, PV 1948-245, TO F PV 1948-267, ⁹ Lovšin: V Triglavu 281, Planinski zbornik 1945-159, ¹⁰ O F PV 1948-136, TO PV 1948-266, ¹¹ O PV 1948-245, TO F PV 1948-266, ¹² O F Gore in ljudje 1947-29, Gore in ljudje 1947-173, PV 1948-85, ¹³ TO PV 1948-189, ¹⁴ Gore in ljudje 1947-173, PV 1948-85, O F PV 1948-171, ¹⁵ TO PV 1948-189, ¹⁶ O F PV 1938-11, ¹⁷ Polet junija 1948, PV 1948-188, ¹⁸ Polet jun. 1948, ¹⁹ NA 177 V 13 a, sk. 13, O PV 1927-231, ²⁰ O F PV 1935-10, ²¹ TO PV 1948-267, ²² O F Planinska Matica 1937-19, Lovšin: V Triglavu 60, ²³ TO F PV 1935-181, PV 1935-224, Comici: Alpinismo eroico, ²⁴ TO F PV 1948-267, ²⁵ PV 1936-235, ²⁶ Planinski zbornik 1945-64, Planinski zbornik 1945-159, ²⁷ TO F Gore in ljudje 1947-219, ²⁸ TO F PV 1932-1, NA 144 M 14a, sk. 11, ²⁹ Ustna navedba tov. Dimnika Maksa, ³⁰ Lovšin: V Triglavu 61, ³¹ Planinski zbornik 1945-157, O TO PV 1948-281, ³² O F TO Der Bergsteiger 1935-291, Planinski zbornik 1945-61, ³³ PV 1948-291, ³⁴ PV 1934-64, Österreichische Alpenzeitung 1933, zv. 1139, str. 357, ³⁵ PV 1932-153, NA 148 M 16, sk. 11.

Pavel Kunaver:

Na groblji Bistriškega ledenika

Ni moj namcn napisati učeno razpravo, dasi je predmet vreden, da bi se ga temeljito lotil poklican učenjak. S tem člankom hočem samo opozoriti, da je v dnu doline Kamniške Bistrice tam od Kraljevega hriba in do krnic prav v osrčju strmih sten še mnogo lepega in zanimivega za mislečega gornika. Vmes leže prostrani gozdovi te lepe doline, skozi katero vse prehitro brze avtomobili in gorniki. Ti zadnji pa čim hitreje zapuščajo dolino, da dosežejo vrhove, in se skozi dolino zopet prenaglo vračajo domov. Toda za mislečega planinca in ljubitelja lepih samotnih koticov, romantičnih gradov velikih skal, poraslih z mahom

in drevjem, nudi ravno dno Kamniške Bistrice premnogo užitka, do katerega se ni treba današnjemu delovnemu človeku, ki je v nedeljo potreben počitka, preveč truditi. Pri tem pa, ko počiva ob vznožju mahovitih skalnih valunov, bolvanov ali eratičnih klad, ali morda celo spleza nanje in zre v veličastno okolico tihih gora, mu splava duh nazaj v sivé davnine, ko je bilo tam, kjer on počiva, vse drugače, saj tistih skal niti še ni bilo tam. Potovale so na hrbtu mogočnega ledenika, ki je segal z gora doli prav do sedaj tako lepo z zelenimi travniki poraslega Kraljevega hriba in do začetka gozdnate doline Korošice.

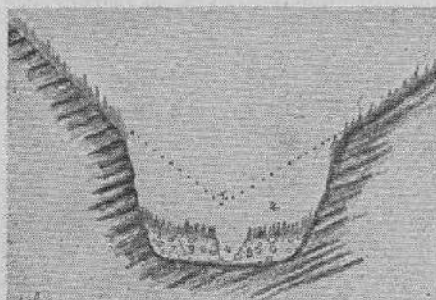
Tako ležiš na mehkem mahu in sanjaš o minulih vekovih ter uživaš sladko sedanost. In prav letošnje poletje je bilo kakor nalašč ustvarjeno za tako razmišljanje, ker je dolgotrajno deževje oviralo gornika pri pohodu na visoke vrhove, do poznega poletja zasnežene gore pa so ga živo spominjale nedavno minule ledene dobe. Če pravim „nedavno“, mislim pač s stališča zemlje, ne pa človeka. Saj pri starosti naše zemlje, ki jo cenijo na okroglo dve milijardi let, nekaj stotisoč let, ko se je v Alpah začela prva ledena doba, in nekaj desetisoč let, ko se je zadnja ledena doba končala in so se ledeniki pomaknili nazaj v višave, res ni mnogo!

V onem času, torej pred dobrimi več stotisoč leti, so se Alpe že dvigale na današnjem mestu. Že so bile Savinjske ali Kamniške planine in Julijske Alpe tam, kjer stoje danes, in vendar so bile vse drugačne kakor dandanes, ko nas očarajo s svojimi strmimi vrhovi, širokimi koritastimi dolinami in silnimi razlikami med skalnatimi puščavami v višavah, ki jih oživljajo krasne blazinice najvišje živečih planinskih cvetic, ter med gozdnimi pobočji in sočno zelenimi dolinami. Predvsem so bile ogromne razlike med nekdanjimi in sedanjimi oblikami dolin in vrhov. Zaradi gubanja in lomljenja orjaških apnenčevih plasti, ki so se v pradavnini dvignile iz morja, so bili vrhovi gotovo bolj kladasti, manj izoblikovani, in doline višje. Imele so večinoma takozvano „V“ obliko, kakršno vidiš n. pr. še ob začetku Kamniške Bistrice med Stahovico in dolino Korošico.

Pa je pred, geološko rečeno, „nedavnim“ časom, pred par stotisoč leti, iz do sedaj še nepojasnjenih vzrokov srednja letna temperatura padla za 3 do 5 stopinj pod današnjo. In ta na videz tako majhna razlika v temperaturi je lice današnjih Alp in severne Evrope, pa tudi nekaterih drugih višjih gorovij na jugu popolnoma izpremenila. Nastala je takozvana ledena doba, v kateri je bilo mnogo padavin v obliki snega, ki se tekom leta ni mogel več stajati. Snežena odeja se je od leta do leta, od stoletja do stoletja bolj debelila in tekom tisočletij je led pokril vso severno Evropo in Ameriko, tako da so bile celo severna Nemčija, Poljska in večina Anglije pod ogromno ledeno ploščo, celinsko lednino. Malone enako usodo je zadela tudi Alpe. Ločnica večnega snega, ki je danes pri nas tako visoko, da segajo čez njo le Triglav, Škrlatica in nekateri drugi velikani Julijskih Alp, se je za 1200 do 1300 m znižala in je bila nižja kakor so danes planinski pašniki in gozdna meja. To je zadostovalo, da je ploščina tistega dela alpskega sveta, v katerem se sneg tudi poleti ni več stajal, ogromno narasla in od tam so začeli segati v doline vedno večji ledeniki. Končno so postali

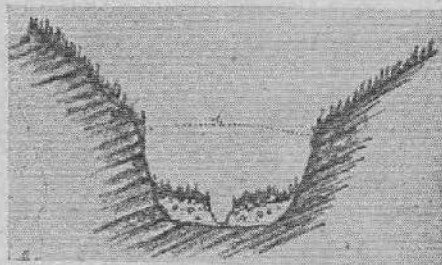
tako veliki, da so dosegli predalpski svet in se v nekaterih krajih Alp predvsem na severu, celo strnili v eno velikansko ploščo.

Nekatere številke nam dokazujejo, kako ogromni so bili ti ledeniki: pri Insbrucku je bil ledenik okoli 1500 m debel, gornji del doline Salzaeh je napolnil led do 2200 m visoko, Rhonski ledenik v Švici je bil sam 2000 m debel. Pa ni nam treba segati predaleč, ker imamo tudi pri nas zglede silne debelosti nekdanjih ledenikov. Savski ledenik je bil tako debel, da je segal pri Korenu še čez Karavanke in se je spajal z ledeniki, ki so poplavljali Koroško. Ledeni tok je pokrival vso Bohinj-



Koritasta ali »U« dolina: 1. višina doline pred ledeno dobo; 2. od ledenika verjetno poglobljeni del; 3. talna groblja; 4. v talno groblje zarezana sekundarna rečna dolina

Risal P. Kunaver



Koritasta dolina: 1. debelina nekdanjega ledenika

sko in Savsko dolino do bližine Lesc in Radovljice, kjer je bil njegov konec, in kjer je iz bržčas velikih ledeniških vrat in na mnogih krajih izviral nekdanja Sava.

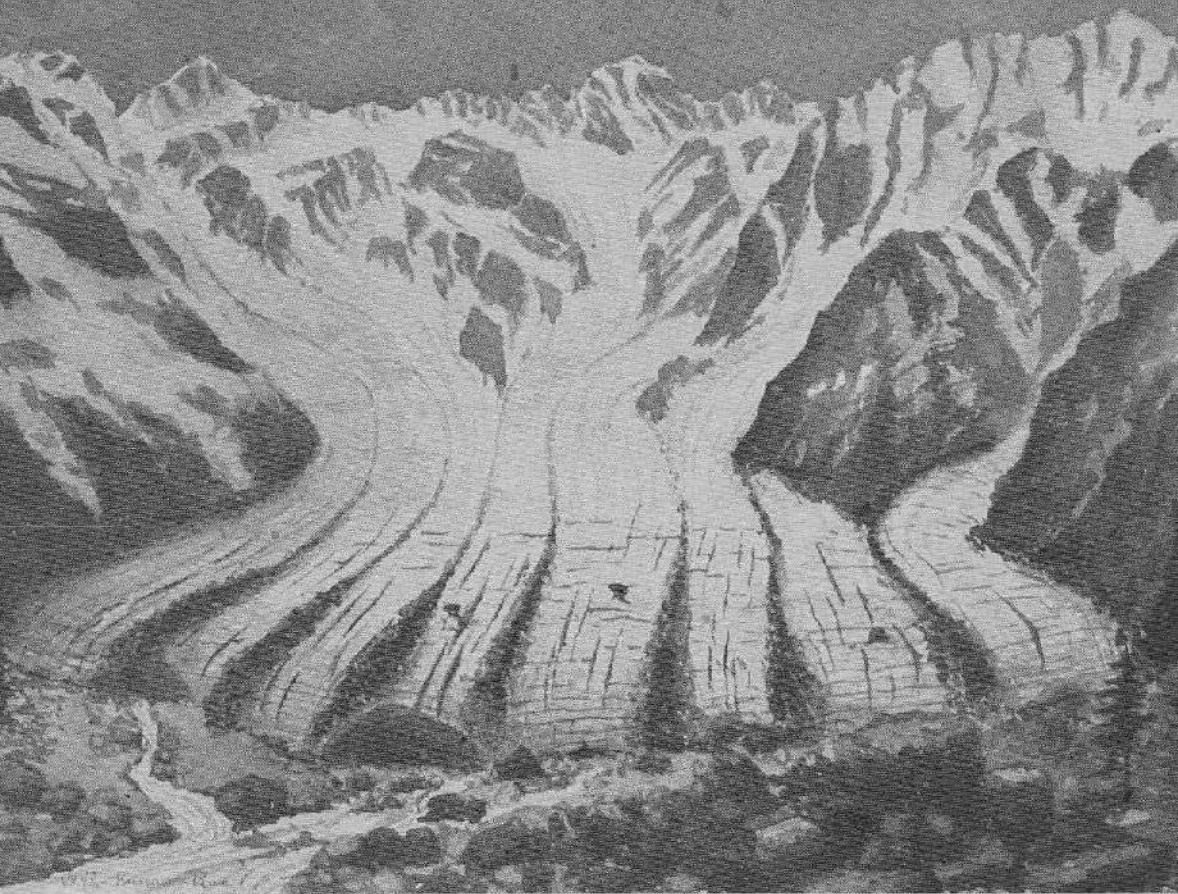
Kamniške planine, ležče bolj proti vzhodu, kjer se pričenejo Alpe nižati, niso nikjer poslale ledenikov izven svojega osrčja, če tudi so bili ledeniki na severni stani, posebno oni, ki je tekel iz Logarške doline, zelo veliki in do 11 km dolgi. Na jugu pa je Bistriški ledenik, ako ga merimo od njegovega korena pod Škarjami in pod Grintavcem, dosegel dolžino okoli osem kilometrov. Izpolnjeval je vso širino doline in je bil več sto metrov debel. Še dandanes moreš približno določiti debelino ledenika tudi pri Bistriškem ledeniku. Ko se začneš bližati Kopiščem, že opaziš, da se je dno doline razširilo, nad njo pa se takoj začenjajo zelo strma, deloma celo prepadna pobočja, ki pa se po nekaj sto metrih zopet bolj polože. Ako v duhu, ali s pomočjo dveh palic po vzorcu

skice podaljšaš položna pobočja, najdeš, kje je bilo nekdanje dno doline, pa tudi približno debelino ledenika proti koncu ledene dobe in končno množino kamenine, ki jo je ledenik izstružil v dolino in jo je voda odnesla na bližnje ravnine in v morje; najbolje dobiš največjo debelino nekdanjega ledenika, če potegneš od vrha strmih dolinskih sten izbočeno črto.

Kakšno delo je opravil Bistriški ledenik in kako ga je opravil? Kakor sedaj spomladi in pozimi, tako je tudi v ledeni dobi, a takrat vse leto, zapadli sneg drčal po strminah v globine, kjer se je nabiral v ogromnih množinah na manj strmih delih dolin in se tekom desetletij in stoletij polagoma izpreminjal v sren in nato v led. Kaj pa povzročajo taki plazovi, lahko nazorno vidiš, če se potrudiš pomladi v vznožje gora in opazuješ dalj časa, kako stoteri plazovi grine preko sten in rušijo pred seboj vse, kar dosežejo. S seboj vale tudi kršje in velike skale in se privale včasih vsi umazani v dno doline. Kar se pri nas dogaja sedaj le proti pomladi, se je vršilo v ledeni dobi zaradi vedno novih množin zapadlega snega vse leto. Oblikovanje gorskih vrhov se je zato vršilo v ledeni dobi vse bolj intenzivno, in ravno tej dobi se moramo zahvaliti za prelepe oblike današnjih vrhov, kakor n. pr. Grintavca in Skute ali Ojstrice v Kamniških planinah, ki nas tako očarajo.

Sneg, ki se je nabiral v kotanjah pod stenami, katere so kot grape gotovo obstojale že pred začetkom ledene dobe, se je torej od leta do leta debelil in izpreminjal v led. Treba je nekako 8 m snega, da nastane iz njega 1 m ledu. V ledeni dobi je bilo več padavin kakor dandanes in gotovo je postal led v par sto letih že tako debel, da je začel iz grap polzeti proti dolinam. Iz grap so začeli viseti v doline takozvani pobočni ledeniki. Njihovi konci, jeziki, so se zaradi vedno bolj naraščajočega pritiska novih množin snega in leda od zgoraj, od zbirališča, po položnejših pobočjih vedno bolj bližali nižjim delom doline, nad strmějšími pobočji pa so se lomili in ledeni plazovi so grmeli navzdol. Morda so se v začetku še stajale ledene množine v globljih delih dolin, a čim bolj se je uveljavljala nova doba z nižjo srednjo letno temperaturo, tem bolj so se kopičile ledene gmote pod pobočnimi ledeniki, se stapljale v nov ledenik, pomnožene z ledeniki, ki so iz gornjih grap prilezli po položnejših pobočjih brez lomljenja v dolino. Po stoletjih končno so poplavalili s počasi se valečim, več sto metrov debelim ledenim tokom, vso dolino, najdalje tja do pod Kraljevega hriba, kjer še dandanes lahko opazuješ zadnje groblje.

Tri prav posebno velika zbirališča snega in ledu, iz katerih je nastajal Bistriški ledenik, moramo razlikovati na južni strani Kamniških planin. Eno je v širni kadunji med Planjavo, Ojstrico in Dedicem, od koder se je privalil skozi dolino Bele velik ledenik; drugo zbirališče ledenih mas, pretrgano z nekaterimi vmesnimi grebeni, je bilo med Brano, Skuto in Grintavcem, od koder so se valili ledeniki po sedanjih Zmavčarjih, črez Trate nad Gamzovim skretom, po Malcm in Velikem hudem grabnu ter skozi Jurjovec. Tretje zbirališče pa je bilo v osovjem delu med Kalško goro, Kalškim grebenom, Jermanovim turnom in sosednimi vrhovi. Četudi sta bili dve zbirališči višji, je bilo, kakor kažejo vsi znaki, zadnje zaradi osovjne lege bolj izdatno in je združeno z



Risal P. Kunaver

Kamniške planine in Bistriški ledenik ob koncu ledene dobe

drugim zbirališčem polnilo ves današnji Prosek, Kurjo dolino in konec Bistriške doline. Če dobro primerjaš, vidiš, da je bil ledenik, ki je iz Kale pritekel po Kurji dolini, malone tako velik kakor oni izpod Grintavca in Skute. Ledenik iz Jermanovih vrat ni bil med večjimi, ker je imel premajhno zbirališče v gornjem delu. Tudi skozi dolino Rep mu je priteklo premalo ledu, ker je del pobočja Planjave oddajal led in sneg proti Ojstrici in Dedcu, od koder je tekla ledenik v Belo dolino. Ta pa je dobival manjši ledeni dotok izpod Rzenika in Konja, kamor je južna stran Dedca pošiljala vse trde padavine, ki so tamošnje površje krile kot dokaj debelo plast ledu. Manjši pobočni ledeniki so proti Bistriški dolini viseli tudi z Mokrice in celo z Dola. To nam jasno pričajo visoko v gorsko pobočje utisnjene krnice, kakor so to Ovčarija, Kal in druge. Le dobro poglej, pa boš videl, da sta zadnji dve lepo koritasti, oblike „U“, pod njima pa so od tekoče vode urezane doline oblike „V“! Takih krnic, ostankov visečih pobočnih ledenikov je mnogo in jih, če se ne podiš samo po vrhovih, lahko sam odkrivaš.

Kar tako pa tudi veliki ledeniki, dotekajoči izpod Skute, Grintavca, Kalškega grebena in čez Orličje niso prihajali v doline! Posebno če je debelina postala manjša in zaradi strmih sten, ki se še dandanes postavljajo med dolino in vrhnjimi deli in krnicami, torej predvsem med višino okoli 1300 do 1800 in 2000 m, so se ledeniki pretrgali in nastali so takozvani ledeniški prelomi ali seraki, ki še danes v Alpah in drugod na strmih krajih ovirajo prehod čez ledenik. Na takih krajih so se tudi dotoki Bistriškega ledenika raztrgali v tisoče in tisoče kosov in stolpov ter se zaporedoma kot silovite ledene lavine grudili v globino. Neštetokrat je grom napolnil Bistriško dolino in oblaki v prah zdrobljenega ledu so zakrili za nekoliko ur kraj, kamor je prigrmel silni ledeni plaz. Led se je spodaj seveda zopet sprijel in spojil z ledenikom. Drugod, na manjših strminah in nad grbinami v dnu ledenika se je led tudi pretrgal in zazijale so dolge poprečne in podolgate ledeniške razpoke, katerih temna modrina je pričala včasih o več stometerski globini. Grom se je razlegel mnogokrat, kadar se je zaradi napetosti v ledu odprla taka razpoka. Tako v tej dandanes tako obiskani dolini tudi ni bilo povsem mirno in govorila je narava, ko je po svoje snovala in oblikovala zemeljsko površje.

Ledenik pa ni tekel brez dela dalje, ampak je deloval kot oblič in silovita metla po apnenčevih skladih Kamniških planin. Prav točno pač ne bo mogoče nikdar ugotoviti, v koliko je narava že preje poglobila doline in izoblikovala vrhove. Mnogi tudi dvomijo, da bi samo ledenik mogel narediti in izoblati silna korita, ki se od vseh strani zarezujejo v Alpe. Saj človek mora osupniti nad takimi koriti kakršna je n. pr. dolina, v kateri leži bajno lepo Bohinjsko jezero, ali Logarska dolina, Vrata, Trenta i. dr. Toda temu dvomu se povsod postavi po robu zopet vprašanje: Zakaj je dolina koritasta le do tja, do kamor je segal ledenik, dalje pa ima navadno obliko „V“? In zlasti v dolini Kamniške Bistrice je to posebno jasno. Takoj za Kraljevim hribom, za čelno grobljo, je dolina lepo koritasta in široka, preje med Stahovico in Kraljevim hribom pa je zarezana v apneniško gmoto v obliki „V“?

Kakor povsod drugod, tako je tudi Bistriški ledenik dobival s skalnih pobočij in vrhov vedno nove množine kršja in velikih skal. Del tega kršja se je z ledenikom pomikal v njegovem dnu dalje, in je kot talna groblja ali morena deloval kot oblič. V kolikor morda že preje dolina ni bila razširjena, je sedaj ledenik desettisoč let dolgo poglobljal in širil dolino in se na široko zajedal v globino. Gladil je dno, praskal trše skale in odnašal s seboj posebno iz višjih delov ves drobiž ter pripravljaval današnjo obliko grbin in raznih gladkih, a od vode posebej žlebičasto razjedenih skal na Podih in drugod.

Zaradi takega delovanja, oblanja tal in drobljenja kršja v dnu ledenika pod silovitim pritiskom je bila tedanja Bistrica vse drugačna od sedanje! Tekla je kalna že izpod ledenika, izpod večjih in manjših ledeniških vrat na koncu ledeniškega jezika. Ta jezik je, kakor smo že večkrat rekli, segal najdalje do pod Kraljevega hriba, a v raznih vmesnih dobah se je gotovo tudi večkrat premaknil tja proti Kopiščem, proti koncu ledeniške dobe pa se je vedno bolj umikal nazaj.

Mnogo kršja in tudi velikih skal se je nabralo ob robovih ledenikov, kjer so kot robna morena med ledom in gorsko gmoto tudi delovali slično obličju in pili ter se pomikali prot dolinskemu koncu ledenika.

Ogromna kršja in skalovja je nosil ledenik v svojem omrčju, kot notranjo grobljo. Notranja groblja je nastala, ker so se kršje in skale, krušeče se od vseh strani na ledenik, posebno od najvišjih delov in nad zbirališči, polagoma potapljale v led.

Posebno zanimive so bile tudi številne srednje groblje Bistriškega ledenika, Vsi dotoki, n. pr. Belski, Jermanski, Zmavčarski, Skutski, Kokrški in Kalški ledenik so seveda vsak imeli svoje robne groblje. Kadar pa sta se dva taka ledenika zila v dolini drug v drugega, sta se spojili tudi stranski ali robni groblji v eno in sta od sedaj potovali bolj ali manj blizu sredine ledenika kot greben, sestojč iz kršja in skalovja, proti koncu, proti jeziku ledenika. To so srednje groblje, kakršne tudi danes lahko vidiš na vseh večjih alpskih ledenikih.

S kakšno hitrostjo je Bistriški ledenik tekkel po dolini, ne moremo vedeti. Na hitrost moremo sklepati le iz opazovanj na še obstoječih alpskih in drugih ledenikih. V sedanjih razmerah tečejo alpski ledeniki razmeroma počasi, od 6 do 40 cm na dan, medtem ko se premikajo



»Bistriška peč«

Risal P. Kunaver



Griča pri Zajčji luži

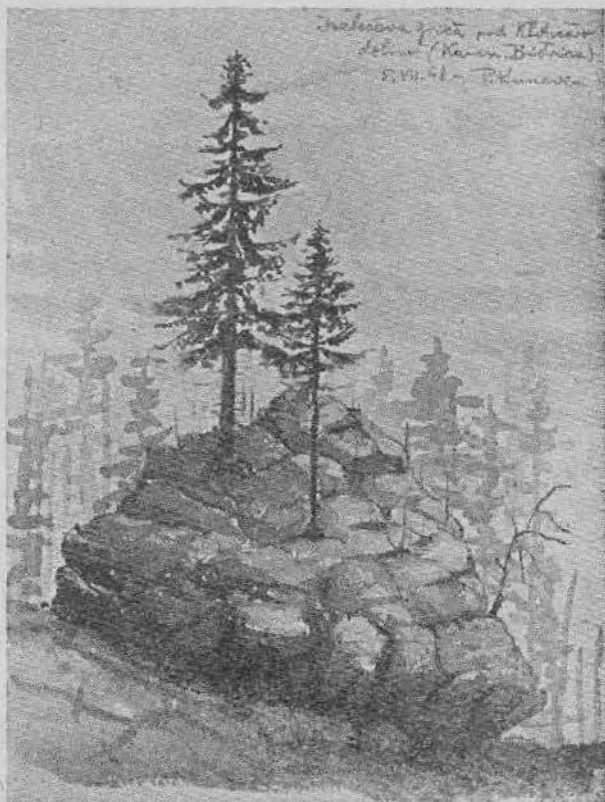
Risal P. Kunaver

velikanski groenlandski ledeniki tudi s hitrostjo nad 30 m na dan. Gotovo so alpski ledeniki in z njimi vred tudi Bistriški, dosegli ob času vrhunca svoje sile večjo hitrost kakor jo imajo sedanji alpski ledeniki, ki za enkrat nazadujejo.

Bistriški ledenik je bil torej, kakor vsi drugi, nosilec velikanskih množin kršja in skalovja, ki se je krusilo z vrhov in njihovih pobočij. Po višjih predelih je kar potemnelo vse krušje, kar še danes posebno dobro vidimo na Velikih in Malih podih in drugod. V sebi, ob sebi, pod seboj in na sebi je nosil ostanke gora v vseh oblikah. Drobnost kršje in velikanske skale, valuni, bolvani ali eratične klade imenovani, vse je bilo pomešano. Nekateri velike skale so tako zasenčile spodnji del ledu, da so ga varovale pred tajanjem in so ostale leta dolgo kakor ledeniške mize na stožcu ledu pod seboj, medtem ko se je vsled pripeke v toplejših dnevih plast ledu na ledeniku okoli njih mnogo znižala. Take ledeniške mize vidiš mnogokrat na današnjih ledenikih.

Ves ta ogromni kameniti material pa je moral ledenik končno odložiti in to je storil v glavnem v čelni groblji. Jezik je segal v toplejšem delu doline do tam, kjer je bila množina stajanege ledu enaka pritekajočemu. Tam je ledenik kopicil v celih brdih skale in kršje, vse brez reda in brez slojev, vse križem pomešano. Največja taka brda, čelna morena, so nastala pod Kraljevim hribom čez Bistriško dolino do začetka doline Korosice. Ko je nastala toplejša doba, je

*Jazbečeva griča
pod Klinčevo do-
lino (Kamn.
Bistrica)*



Risal P. Kunaver

Kamniška Bistrica prodrla grobljo in tudi potok Korošica jo je podiral in odnašal. Obe vodi sta čelno grobljo zelo porušili in odnesli. Posebno globoko se je zarezala vanjo in v talno grobljo Bistrica sama. Zato je vredno potovati tik ob reki navzgor, ali postajati ob zarezah nove ceste in pa tam, kjer so iz različnih vzrokov nastali manjši usadi. Povsod boš videl, kako so velike skale pomešane z drobirjem in celo s prav finim, drobnim peskom. Ta mešanica je značilna za vse ledeniške groblje. Ko sem letos dopolnjeval svojo prostovoljno delovno obvezo na novi cesti, ki vodi čez sotesko Predaselj, sem prav posebno nazorno čutil in videl, kaj vse je Bistriški ledenik prinesel z gora. Ko je namreč nastopila zopet toplejša doba, se je ledenik začel umikati (slika 3) in zapustil je za seboj vse, kar je bilo na njem, v njem in pod njim. Vse to se je pomešalo. Razstreljevati smo morali velikanske valune, a v neposredni bližini in celo pod njimi smo našli tako fin pesek, da je bil celo za posipanje predroban in smo morali tolči in drobiti druge skale, da smo dobili primeren material za posipanje.

Vse skale in tudi drobnejše kamenje je na svojem potovanju izgubilo ogle. Ostro je ostalo samo tisto, ki je bilo na vrhu ledenika in se

ni moglo nikjer obtolči in okrušiti. Vendar lahko na poti v Kamniško Bistrico dobro razločiš, kako je v začetku doline kamenje lepo okroglo in celo v slojih naloženo, ker ga je že valila voda s seboj; ta prod je tudi lepo sortiran. V groblji pa je kamenje in skalovje le bolj ohkruseno, nekoliko oglajeno in kakor smo že rekli, vse križem pomešano.

Pri nas sta bili dve zaporedni ledeni dobi z eno vmesno toplejšo periodo, medtem ko so v severnem delu Alp našli, da so se v ledeno dobo vrinile tri toplejše periode. Tako je Bistriški ledenik pravzaprav dvakrat narastel in dvakrat nazadoval, drugič dokončno in kakor vidimo tako močno, da je izginil z južne strani Kamniških planin. Za seboj je pustil pravo puščavo. Kako debela je bila plast groblje, ki je ostala na širokem koritastem dolinskem dnu, vidimo v zarezu Bistrice, ki se je zajedla v grobljo in teče sedaj v takozvani sekundarni ozki dolini, in deloma v soteski Predaselj, od konca do pod Kraljevega hriba. Nekdanje ledeniško dno, na katerega je po stajanju ledenika sedlo vse, kar je bilo v njem in na njem, je še dandanes za vsakega ljubitelja narave velicanzanimivo četudi je grobljo tekom sledečih desetstisočletij prerasel pragozd. Zapustiti mora samo običajno cesto in iti po stranpotih in tudi po divjem skozi drn in strn, križem po dolini. Našel bo nešteto valunov. Najbolj znan tak valun ali bolvan je Zagana peč. A moraš jo obiti, če hočeš razumeti zakaj se imenuje „zagana“! Skala se je prevrnila na ledu in po sloju prelomila. Velikanski valuni so pri Pintarski peči. Sele če prideš blizu, spoznaš prav za prav njihovo velikost. Celi



Groblja Bistriškega ledenika

Bisal P. Kunaver

»Sivnica« nad
Žagano pečjo



Risal P. Kunaver

majhni gozdčki in tratice so na njih zrastle od tistih časov, ko jih je ledenik stresel raz svoja potrpežljiva pleča. Od Pintarske peči je posebno diven razgled na osrednjo skupino Kamniških planin.

V popolni goščavi, od koder ni niti najmanjšega razgleda in kjer še v sončnih dnevih vlada mrak, stoje neštete druge velike skale, ki so nekoč bile del tega ali onega vrha v sinjih višavah. Naj omenim vsaj dva velikanska valuna, Gričo pri Zajčji luži in Jazbečevo gričo pod Klinčevo dolino. Oba sta z večjimi in manjšimi drevesi porastla. Slike holje pojasnjujejo njuno velikost kakor hesede. Oba valuna imata še mnogo drugih malone enako velikih sosedov.

Največji valun v Kamniški Bistrici pa je prav gotovo Sivnica. Ledenik jo je ob svojem umiku pustil v podnožju Brane. V njeni sossečini je tudi Cauberštajn, velikan, ki pa je ves obdan od goščave in visokih smrek. Sivnica pa je orjak, ki je na južni strani nad 30 m visok. Deloma je porastla z gozdom. Gozdar France Uršič, ki je bil večkrat na njej, mi je naštel osem vrst dreves, ki tam rastejo. Spretnejši ljudje lahko splezajo nanjo od severne in vzhodne strani, na južni pa je previsna. Diven je pogled z nje posebno proti Kokrskemu sedlu

in v divje razorane doline pod severnimi strminami Mokrice in Kompotele.

Odkar so posekali gozd med Kraljevim hribom in Kopišči, se vidijo lepe skupine valunov (slika 8) posebno na desni strani, če se pelješ, še bolj, če hodiš po svetu kakih 10 minut pred Kopišči. Na mahovitih skalnih valunih, ki nemo leže v divjem neredu in so vsi porastli z mahom, lahko uživaš najveličastnejši razgled na Kamniške planine. Tam se prav posebno lahko zamisliš v davno minulo dobo, ko je ravno tod bil konec ledenika. Tod so v debelem jeziku ledenika zijala mogočna ledeniška vrata. Iz njih je tekla voda, ledeniški potok ali reka, danes Kamniška Bistrica imenovana. Od trenja talne groblje ob dno pod ledenikom je bila vsa kalna. Najbližja gorska pobočja so bila morda zelena in celo iglavci so stali v spoštljivi razdalji od svojega smrtnega sovražnika, ledu. Kaj se je godilo tod ob koncu ledenikovega jezika? Ali se je velikanski, a nerodni mamut, katerega okostje vidimo v ljubljanskem muzeju, kdaj primajal tudi tako globoko med gore? Ali so si tod jamski medvedje, posebno proti koncu ledeniške dobe, že prišli iskat svoj plen? Kateri predhodniki današnjih planinskih živali so se pasli po zelenicah v bližini ledenika? In ali je morda celo človek, ki je tedaj že živel tudi pri nas, oborožen s kijem in kamenito sekuro, hodil tod in strmел v silovito ledeniško prirodu? Treba bo še temeljitejših raziskovanj, da bomo dobili točne odgovore na vsa ta vprašanja, ki se nam vsiljujejo, ko v tihoti zremo v velikansko prirodu pred nami in nam misli vrtajo po sivi davnini, ki je z raznimi silami ustvarjala vse to, kar mi danes uživamo. Zato gornik, če hočeš imeti več zadoščenja od svojih pohodov v gore, ustavi večkrat korak in študiraj pojave in prizore, ki te obdajajo. Živel ne boš samo v prirodi, ampak tudi z njo, čim globlje jo boš spoznaval. Čim bolj pa jo boš poznal, tem bolj jo boš spoštoval in več boš imel od nje.*

* Za študij ledene dobe v Alpah se priporočajo sledeče knjige:

A. Melik: Slovenija. F. Seidel: Kamniške ali Savinjske Alpe. A. Melik: Bohinjski ledenik (Geografski Vestnik V. VI.). A. Melik: O diluvijalni poledenitvi v Karavankah (Geografski Vestnik VIII.). A. Penck—E. Brückner: Die Alpen im Eiszeitaler. R. Lucerna: Gletscherspuren in den Steiner Alpen. (Geogr. Jahresbericht Wien, 1906). F. Machačec: Gletscherkunde. A. Heim: Handbuch der Gletscherkunde. Odlične sezname sorodne literature najdeš v prvi navedeni knjigi.

